

משרד החנוך והתחבובות - המחלקה לתרבות תורנית
ג ל י ו נ ה ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ר ע
ערוכים בידו נחמה ליבוביץ
שנת התשע-עשרה

תוריע-מצורע (תשי"ד)

י"ג - י"ד

א. שאלה כללית בטעם דיני הצרעה
משנה נגעים פרק י"ב משנה ה'

"י"ד ל"ו" וצוה ניהון ופנו את הבית בסרס יבוא הכרן לראות את הנגע ולא יטמא. ואחר כך יבוא הכהן לראות את הבית".
אמר ר' מאיר: וכי מה מטמא לו? אם האמרי כלי עציו ובגדיו ומחכותיו, - מסבילין והן טהורים? על מה חסר התורה? על כלי חרסו ועל פכו ועל ספיו (=מקום שאופה בו פחו, וכל אלה כלי חרס הם, שאין להם טהרה אלא שבידה). אם כך חסה דתורה על ממונה הבזוי, קל וחומר על ממנו החביב. אם כך על ממנו קל וחומר על נפש בניו ובנותיו. אם כך על טל רטע, קל וחומר על של צדיק.
(רט"ו על התורה שם: טאם לא יפנהו ויבוא הכהן ויראה הנגע, נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא. ועל מה חסה התורה? אם על כלי שטף* - יטבילס ויטהרו. אם על אוכלין ומסקין - יאכלס בימי טומאה. הא - לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה). (* שאינם כלי חרס ומטהרים אותם ע"י טבילה).

רמב"ם פירוש המטניות שם: ואמר "אם על של רטע כך" על הסורש אשר אומר אותו: שראית צעת הזכרת בחורה, אמרו שהוא עונש בעבור לשון הרע, כי יפרד מאנשים וירחיקו אותו מהיזק לשונו. יתחילו כבייתו. ואם חזר בו - מוטב, ואם לא - יבוא במצעות. והוא אמרו (י"ג מ"ח) "או בכל מלאכת עור". חזר בו מוטב ואם לאו - יבוא בבגד; ואם לא חזר בו עדיין - לגופו ועל עור בשרו.
וזה על דרך המוסר והתוכחה! הלא תראה שהם דברים בלתי חביבים ואינם חלאים טבעיים בעצמם פנים, לפי שהבגדים והבתים הם חומר זומח והם על דרך נס כמו מי סוטה ואינם אלא דברים חוץ מטבע, לפי שהבתים והבגדים אינם נעים ונדים מאליהם וכל מה שאירע בהם אינה צרעה אלא בקריאת התורה על הדמיון. וכן נגעי אדם, הראה שישם ה"נחקים" - צרעה והוא חולי הנקרא חולי השועל. ויטהר הצרעה כאשר הפך כולו לבן והוא תכלית הצרעה והיותר גדולה והיותר חזקה.

ואמנם הם ענינים תוריים, לפי מה שזכרנו, ולזה השורש נקרא "רטע"

רמב"ם הלכות טומאת צרעה ט"ז

הצרעה הוא שם האמור בשותפות, כולל ענינים הרבה שאין דומים זל"ז, שהרי לובן עור האדם קרוי צרעה, ונפילת קצת שער הראש או הזקן קרוי צרעה והשנוי עין הבגדים או זבתים קרוי צרעה. וזה השנוי האמור בבגדים ובבתים שקראת התורה צרעה בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל, כדי להזהירן מלשון הרע, שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו. אם חזר בו - יטהר הבית; אם עמד ברשעו עד שהותף הבית - משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושובע עליהם. אם חזר בו - יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו - משתנה עורו ויצרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע.

ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר (דברים כ"ד ח'): "השמר בנגע הצרעה זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך". הרי הוא אומר: התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדברה באחיה שהיה גדולה ממנו בשנים וגדלתו עלברייה וסכנה געצמה להצילו מן היס, והיא לא דברה בגנותו אלא טעת - שהשוחתה לשאר נביאים והוא לא הקמיד על כל הדברים האלו שנ' (במדבר י"ב ב') "והאיש משה ענו מאד", ואעפ"כ מיד נענשה בצרעה, קל וחומר לבני אדם הרשעים הממשים סמריים לדבר גדולות ונפלאות. לפיכך ראוי למי שרוצה לכוון אורחיו להתרחק משיבתן ומלדבר עמהן. כדי שלא יחפס אדם ברשת רשעים וסכלותם. וזה דרך שיבת הלצים הרשעים, כחחילה מרבים בדברי הבאי כענין שנ' (קהלת ה' ב'): "וקול כסיל ברב דברים", ומתוך כך באים לספר בגנות הצדיקים, כענין שנ' (תהלים ל"א י"ט): "האלמנה שפתי שקר הדוגרות על צדיק עקק", ומתוך כך יהיה להם הרגל לדבר כנביאים ולתת דופי בדבריהם, כענין שנ' (דבה"י ב' ל"ו): "ויהיו מלעיבים במלאכי האלקים ובוזים דבריו ומחעעעים בנביאיו"; מתוך כך באים לדבר כאלוקים וכופרין בעיקר כענין שנ' (מלכים ב' י"ז) "ויהפאו בני ישראל אשר לא כן על ה' אלוקיהם". והרי הוא אומר. (תהלים ע"ג ט'): "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ". מי גרם להם לשת בשמים פיהם? לשונם שהלכה תחילה בארץ. וזה? שיחת הרשעים שגורמת להם ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בני משתאות עם שותי שכר. אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה, ולפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה, שנ' (מלאכי ג' ט"ז): "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקטב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה', ולחושבי שמו".

דיע=מצורע חש"ך)

מ"ט מורה נבוכים מאמר ג' פרק מ"ז:

ובר בארנו שהכונה כולה היחה במקדש - להחחדש בו התפעלות לבא אליו, וסיירא ויפחד... וכל דג גבד, כשיחמיד האדם לראותו, יחסר מה הנפש ממנו וימעט מה שהיה מגיע בגללו מהתפעלות. כבר העירו החכמים ז"ל על זה הענין ואמרו, שאין טוב להכנס למקדש בכל עת סירצה, וסמכו זה לאמרו (מחלי כ"ה): "הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך וסנאך". ומפני שהיחה זאת הכונה הזהיר "הטמאים" מהכנס למקדש. - עם רוב מיני הטומאות, עד שכמעט לא המצא אדם טהור, רק מעטים: כי אם ינצל ממגע נבלה לא ינצל ממגע טמונה טרצית, הנופלים תמיד בבתיים ובמאכלים, והרבה פעמים ירמסם אזה דרך הליכתו; ואם ינצל מזה לא ינצל ממגע נדה או זב או מצורע; ... ויהיה זה כולו, סבה להתחמך מן המקדש וסלא ידרכו בו בכל עת; וכבר ידעת אמרט (יומא פ"ג) "אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור - עד שהוא טובל", ובאלו הפעולות תחמיד היראה ויגיע ההתפעלות המביא לכניעה המכוונת...

... אבל טו. את הצרעה כבר בארתי ענינה והחכמים ז"ל גם כן בארוהו. והעיקר המוסכם עליו - שהוא עונש על לשון הרע וטהטגוי ההוא. יתחיל בכתלים ואם עשה חטובה - הוא המכוון; ואם עמד במדיו - יתפסט הטגוי ההוא לכלי מטה, וכלי ביתו; ואם עמד במדיו - יתפסט אל בגדיו ואחר כך לגפנו. וזהו מופת מקובל באומה, כמו מי סוטה. ותועלת זאת האמונה מבוורת, מצורף אל היות הצרעה מתדבקת וכל בני אדם מואסים אותה ובדלים ממנה, וכמעט שהוא בטבע.

- 1) מה הקסי בפסוק י"ד ל"ו שאותו רצה רס"י ליטב ע"פ דברי חז"ל?
- 2) מהו הרעיון המסותף בענין הצרעה בדברי הרמב"ם בכל סלסת המקומות?
- 3) מה ההבדל בין דעת הרמב"ם על הצרעה בספריו הטונים?
- 4) מה הן ראיותיו של הרמב"ם סלא מדובר בפרקיננו בתופעות טבעיות?
- 5) הסבר את המקומות המסומנים בקו.

ב. מחוך דברי המדרש:

1) ויקרא רבה ט"ז (ו')

אמר ר' יהוסע בן לוי: חמט חורוח כחובות במצורע: (ויקרא י"ג נ"ט) "זאת תורת נגע צרעה"; (י"ד ב') "זאת תורת אסר בו נגע צרעה"; (י"ד נ"ד) "זאת התורה לכל נגע הצרעה"; (י"ד נ"ז) "זאת תורת הצרעה".

"זאת תהיה תורת המצורע" - המוציא שם רע, ללמדך שכל העובר על לשון הרע, עובר על חמטה חומטי תורה. לפיכך מטה מזהיר את ישראל: "זאת תהיה תורת המצורע".
(א) ר' יצחק עראמה עקת יצחק טער ס"ב למדרש זה: יש לזקק על מאמר זה, כי היה לו לומר, שהמספר לשון הרע עובר על התורה כולה דכתיב "זאת תורת נגע הצרעה" - ואידך למה לוי? אלא לפי שמצינו בכל אחד מחמטה חומטי תורה סיפורים מיוחדים ראוי לקחה מהם מוסר השכל לגדור האדם בעצמו מהמדה הפחותה הזאת ולא טמע אליהם, לזה אמר שהוא עובר על חמטה חומטי תורה.

מה הם המקומות בכל אחד מחמטה חומטי תורה שלהם ירמוז כאן?
XX (ב) הסבב מה ראה הדרטן לחזור שנית על הפסוק השני מחמטה חומטי ופסוקים ולמה בחר דוקא בו מכל חמטת הפסוקים?

(2XX) ויקרא רבה ט"ז (ב)

"זאת תהיה תורת המצורע" - הה"ד (תהלים ל"ז) "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך. מרע וספתין מדבר מרמה". מעשה ברוכל אחד שהיה מחל בעיירות שהיו סמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר: "מאן בעי למזבן סס חיים?" (=מי רוצה לקנות סס חיים), אודקין עליה (מחנות כהונה: דוחקים עליו הבריות לקנות ממנו). ר' ינאי היה יחביב ופסט בתורקליניה (היה יוסב ועוסק במקרא בטרקלין שלו). אמר לו: "בא זעלה אלי לכאן ומכור לי". אמר לו (הרוכל): "לאו אנת צריך ולא דכוותך" (לא אתה זקוק לו ולא טכמתחך) אטרה עליה (הפציר בו), סליק לגביה. (עלה הרוכל אצל ר' ינאי). הוציא לו ספר תהלים, הראה לו פסוק "מי האיש החפץ חיים...". מה כתיב אחריו? "נצור לשונך מרע"... אמר ר' ינאי: "כלימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע (עד) היכן הוא פסוק! עד טבא רוכל זה והודיע "מי האיש החפץ חיים...". נצור לשונך מרע וספתין מדבר מרמה".

XX הסבר, מהו החדוש טנתחדש לה? ינאי בהבנת פסוק זה - סלא ידע בר עד היכן הוא פסוק?

(3) ויקרא רבה ט"ז (ג)

"זאת תהיה תורת המצורע" - הדא הוא דכתיב (איוב כ') "אם יעלה לסמים טיאו וראסו לעב יגיע - כגללו לנצח יאבד" - מה גלליט הללו מזהמין, אף הוא מזהמם. "רואיו יאמרו: איך? חמוך ליה (=רואים אותו) ואין מכירין אותו, סכך כתיב ברעי איוב (פרק ב') "וימאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו".

- (א) כיצד מפרט מדרס זה את המלים "זאת תהיה תורת המצורע"?
- (ב) לסט מה מפרטה התורה עניני הנגעים כל כך רצחה ללמדנו על ידי כך - לדעת המדרש.